

Metody zkoumání architektonických děl pro způsoby definování výrazových prvků současné architektury a jejich zařazení

Methods of Examining Architectural Works for Defining Expressive Elements of Contemporary Architecture and Their Classification

Ing. arch. Iveta Křížová ^{1*}

¹ Vysoké učení technické v Brně, Fakulta architektury, Poříčí 273/5, 639 00 Brno, Česká republika

* korespondenční autor: xakrizova@vutbr.cz

PŮVODNÍ VĚDECKÝ PŘÍSPĚVEK

ORIGINAL SCIENTIFIC ARTICLE

ABSTRAKT

Pokud bychom dále rozvíjeli rovinu tradiční architektury, můžeme ji jednoznačně určit svým vlastním jazykem, který je není vázaný na konkrétní místo. Jazyk v této chvíli tvoří výrazový prostředek, který interpretuje způsob ztvárnění dané stavby. *Jazyk formy představuje jen předpis pro vytvoření strukturálního řádu. Jeho produkty dostanou svůj charakteristický vzhled.* V této chvíli, by nám vznikla stavba, která by byla ochuzena o svoji vnitřní bohatost, protože by se jednalo o plochý přepis bez možné přidané hodnoty díla. Měli bychom si dávat pozor na všechny aspekty díla, aby nevznikla stavba vnitřně chudá a snažit se zkoumat i u jednoduché formy obsahové principy. Také modernistická forma, nemusí vždy být chudá, jedná-li se například o asketismus, který je životním směrem v kladném slova smyslu. Jak můžeme definovat skutečnosti, které vstupují do navrhování a vytvářejí hranici mezi kvalitní architekturou a stavěním. Jaké znaky by mohly pomoci vymezit toto oddělení a posuzovat tyto hodnoty.

Klíčová slova: funkce; tvar; forma; prvek; souvislost; znak; kontext; koncept

ABSTRACT

If we were to further develop the realm of traditional architecture, we could define it in our own language, which is not tied to a specific place. At this moment, language becomes an expressive medium that interprets the way a building is shaped. *The language of form represents only a prescription for creating a structural order. Its products acquire their characteristic appearance.* At this point, we would end up with a building deprived of its inner richness, as it would be a flat transcription without any possible added value. We should be mindful of all aspects of the work to prevent the creation of an internally impoverished structure and strive to explore content principles even within a simple form. Likewise, a modernist form does not necessarily have to be poor, especially in the case of asceticism, which can be a positive lifestyle choice. How can we define the realities that enter the design process and create the boundary between quality architecture and mere construction. What characteristics could help delineate this distinction and assess these values.

Keywords: function; shape; form; element; connection; sign; context; concept

doi.org/10.51704/cjce.2025.vol11.iss1.pp15-20

ISSN (online) 2336-7148

www.cjce.cz

1 UMĚLECKÁ SLOŽKA DÍLA

Architektura je syntézou vědeckého a uměleckého, jedno bez druhého není možné posuzovat.

Architektura se od stavění odlišuje jasnou přidanou estetickou hodnotou a kvalitou a budí emoce. *Architektura je to, co kultura pokládá za významné, nebo její hodnotu prověřil čas.* [2] v širším kontextu lze u architektonického díla definovat následující myšlenkový postup: Hledání archetypů prostorového uspořádání vycházejících z lokálního kulturního a prostorového kontextu, historické vzory jsou jen surovinou, ne cílem, zaručují ale zakotvenost díla v prostředí a tím i jeho primární srozumitelnost. *Filozofickou pravdu nelze nalézt ve skutečnosti nezávislé na lidské mysli.* [3]

Všechna kritéria jsou naprosto, přirozenou součástí architektury, jejich naplněním, resp. nenaplněním se liší architektura od ne-architektury. Pro takovýto způsob hodnocení architektury je nezbytná jistá míra subjektivní citlivosti, zároveň však by na architekturu nemělo být nahlíženo jako na čistý výtvarný produkt, vždy se jedná o kombinaci pragmatického hodnocení a výtvarného pohledu. Musíme oddělit stavění a architekturu.

Zabývat se něčím co je současné, chce velmi mnoho pozornosti, obezřetnosti a vnímavosti jen tehdy můžeme docílit smysluplného hlubokého teoretického poznání. Jsme součástí vývoje, nesmíme tedy ani podlehnout dalším tlakům zvenčí, které na stavění jako takovém profituje. **Vždyť ale i ona svým měřítkem, zpracováním, formou, konstrukcí, kontextem může mít opodstatnění.** *Řešením je buď uvědomit si tyto problémy a hledat řešení v daných podmínkách anebo je zmírnit, resp. zakrýt teatrálností a uvolněností forem.* [4] Je možné zvolit téměř jakýkoli přístup, je však na hodnotiteli jeho zkušenosti a míře esenciální citlivosti, zda je schopen odhalit všechny aspekty díla. *Zrak si vybírá a kombinuje prvky, tak, že hledá nejsouhrnnější formu a snaží se integrovat části. To znovu situuje architekturu na křižovatku cest mezi uměním a vědou.* [5] Nejedná se vždy jen o agresivní formu ano jedná se o řečneme opatrně o nový přístup. Někdy je do něj aplikováno více konstrukce, měřítko, nebo například jistá surovost formy, výrazu. Ano co je jisté, ten vývoj je mnohem rychlejší a ostřejší, než byl v historii. Ale i bez vyjmenování příkladů, vezmeme-li měřítko a velikost architektury, zde by měla být jasná reciprocita s velikostí funkce.

2 VĚDECKÁ SLOŽKA DÍLA

Základní premisa pro vědeckou složku navrhování jsou legislativní a normativní východiska navrhování staveb, technické normy konstrukční a statické požadavky – řešení této problematiky není hlavním předmětem řešení problematiky a veškeré požadavky, které jsou v této oblasti nárokovány bereme jako automaticky vyhovující pro potřeby dalšího výzkumu, a jako základní předpoklad dobrého fungování stavby. Někteří architekti přirozeně nalézají rovnováhu mezi těmito pilíři, jiní se zaměřují pouze na určité konkrétní póly. Peter Zumthor popisuje v knize *Atmosféry*, kdy vzpomínal na situaci, kdy seděl na nádvoří Pallazzo Trissino. Ve chvíli, kdy si náměstí odmyslel mu zmizely veškeré ostatní pocity a myšlenky, které ho v té chvíli na tom místě napadaly. Ve spojení s tímto myšlením, mě napadá skutečnost, není onen ideál absolutního prostoru například jen atmosféra, kterou se snažíme prostředky dosáhnout? O tuto skutečnost se opírá i tvrzení Christophera Alexandra: *„Něco jako by bylo propojeno s naší osobou, s naším hlubším já a my se s tím ztotožňujeme.* [1] Ovšem v dalších zkoumáních vysvětluje, že tyto jevy je možno obecně dosadit i do geometricky harmonických a jiných struktur na jejichž základě, při jakési optimální hodnotě dosáhne v člověku pozitivně vstřícný pocit. Na základě těchto vjemů se vytváří vztah s objektem a prostorem. A přesně tato skutečnost se obrací ke starším filozofickým zkušenostem, kdy René Descartes vnímal přírodní věci jako stroje izolované od sebe. A my naopak chápeme osobu jako součást širšího systému.

doi.org/10.51704/cjce.2025.vol11.iss1.pp15-20

ISSN (online) 2336-7148

www.cjce.cz

2.1 Postup

Pro danou stavbu je možné provést analýzu *způsobem architektonické kritiky* na tzv. výběru reprezentativních vzorků zkoumaných objektů principem tzv. *Shlukové analýzy* „(Shluková analýza – též clusterová analýza, je vícerozměrná statistická metoda, která se používá ke klasifikaci objektů. Slouží k třídění jednotek do skupin (shluků) tak, aby si jednotky náležící do stejné skupiny byly podobnější než objekty z ostatních skupin. Shlukovou analýzu je možné provádět jak na množině objektů, z nichž každý musí být popsán prostřednictvím stejného souboru znaků, které má smysl v dané množině sledovat, tak na množině znaků, které jsou charakterizovány prostřednictvím určitého souboru objektů, nositelů těchto znaků.“²

Jedná se o *kvantitativní metodu*, kterou je nutné podrobit pro rozbor většího množství zkoumaných vzorků, které mají větší množství třídících parametrů.

Aby bylo možné zjistit všechny vztahy a vazby, je třeba, aby hodnotitel-kritik byl odborníkem posuzovaného vzdělání, znal problematiku a její postup i z praktické strany.

Z teoretických poznatků studia podkladů dané stavby je nutné rozpoznat danou stavbu komplexně.

Následně je možné přistoupit k provedení kritiky. Architektonická kritika musí postupovat jednotně a zkoumat všechny náležitosti jak po obsahové, tak vztahové a výrazové stránce. Není možné opomenout žádnou z těchto podmínek.

Teoretická osnova kritiky:

- Popis pozemku a sklon, zmínění regulace-byla-li
- Zhodnocení stavebního programu, individuality
- Zkoumání principu navrhování – kritika, obhájení, objevování nového
- Konkrétní výrazové prvky

Z této clusterové analýzy zkoumaných vzorků:

Na základě strukturované kritiky je možné odhalit mechanismy návrhu, prokazatelné rysy, které se u staveb opakují. Některé rysy jsou čistě typologické, některé vychází z kontextu, ale jejich určením je také typologie, důležité je oddělit vědeckou složku od umělecké a stanovit tabulku pro hodnocení.

2.2 Hodnocení architektonických děl

Na základě kritické analýzy se provede kvantitativní výzkum, který se zaměří na hodnocení architektonických děl pomocí bodového systému. Každý parametr bude ohodnocen 0–3 body, přičemž vyšší hodnota vyjadřuje vyšší intenzitu posuzovaného parametru stavby.

Umělecká složka (Maximálně 9 bodů)

Hodnotící parametry: 0–3 body (0 nejméně, 3 nejvíce)

- Subjektivní výrazový prvek = *emoce* (hodnotící parametr A)
- Kompozice stavby a harmonizační kategorie = výraz, síla konceptu (hodnotící parametr B)
- Vztah formy objektu a místa = kontext místa, předpoklady plynoucí z geografického umístění, *genius loci* místa (hodnotící parametr C)

doi.org/10.51704/cjce.2025.vol11.iss1.pp15-20

ISSN (online) 2336-7148

www.cjce.cz

Vědecká složka (Maximálně 9 bodů, do výzkumu nebudou zařazeny stavby, které vykazují pouze vědeckou složku, tím se rozlišuje architektury od stavění.)

- Vztah formy a vnitřního uspořádání – funkce provozu, účel objektu, typologické a provozní nároky klienta vstupující a určující charakter (hodnotící parametr D)
- Vztah konstrukce a výrazu fasády – interiéru a exteriéru, konstrukční koncepce předurčující různé pojednání samotné formy, přirozenost, kompatibilita skladby materiálů (hodnotící parametr E)
- Uskutečnění záměru autora – kvalita stavby, propracování detailů (hodnotící parametr F)
- Stavby, které dosáhnou ve vědecké složce ≤ 4 body, nejsou dále posuzovány

Posouzení staveb podle hodnocení umělecké složky

Na základě dosažených hodnot u jednotlivých parametrů umělecké složky (parametry A, B, C) budou stavby rozděleny do dvou skupin dle klíče:

- Skupina 1: Stavby, které dosáhnou v umělecké složce >4 body
- Skupina 2: Stavby, které dosáhnou v umělecké složce ≤ 4 body tyto stavby nevykazují výjimečnost architektonického řešení, proto nejsou dále posouzeny.

Analýza staveb ze Skupiny 1

Cílem je zkoumat vliv jednotlivých složek na celkové umělecké hodnocení s důrazem na dvě oblasti:

1. Proporce jednotlivých složek – Metodou výpočtu průměrného podílu (proporce) jednotlivých složek umělecké složky (Metoda 1)
2. Možnou dominanci některé ze složek – Analýzou možné dominance některé ze složek (Metoda 2)

2.1 Metoda výpočtu průměrného podílu (proporce) jednotlivých složek umělecké složky

Cílem metody je zjistit, jak velký podíl má každá složka/parametr uměleckého hodnocení (A, B, C) v celkovém uměleckém hodnocení staveb.

Postup výpočtu

2.1.1 Výběr relevantních dat

- Pracujeme se třemi složkami umělecké složky: A, B, C.
- Každá stavba má hodnocení v těchto kategoriích.

2.1.2 Výpočet součtu složek pro každou stavbu

$$\text{Suma umělecká} = A + B + C \quad (1)$$

2.1.3 Výpočet proporcí jednotlivých složek

Pro každou složku spočítáme její procentuální podíl na celkovém hodnocení:

doi.org/10.51704/cjce.2025.vol11.iss1.pp15-20

ISSN (online) 2336-7148

www.cjce.cz

$$\text{Proporce složky} = \left(\frac{\text{hodnocení složky}}{\text{suma umělecká}} \right) \times 100 \quad (2)$$

2.1.4 Výpočet průměrného podílu složky

Spočítáme průměrný procentuální podíl každé složky napříč všemi stavbami:

$$\text{Průměrná proporce složky} = \frac{\text{suma proporce složky}}{\text{počet staveb}} \quad (3)$$

2.1.5 Vizualizace výsledků

Výsledky jsou prezentovány jako sloupcový graf, kde vidíme průměrný podíl jednotlivých složek v uměleckém hodnocení staveb. Graf umožňuje rychlé srovnání důležitosti jednotlivých složek.

2.2 Metoda analýzy možné dominance některého z parametrů umělecké složky

Cílem je zjistit, zda některá část umělecké složky výrazně převládá v hodnocení staveb

Postup výpočtu

2.2.1 Výpočet podílů složek

Spočítá se celkové hodnocení umělecké složky stavby součtem hodnot uměleckých složek (Suma umělecká = A + B + C)

Určí se podíl každé složky:

$$\text{Podíl} = \left(\frac{\text{hodnocení složky}}{\text{suma umělecká}} \right) \times 100 \quad (4)$$

2.2.2 Hledání dominantní složky

Pro každou stavbu se zjistí nejsilnější složka.

Pokud jedna složka výrazně převládá u dané stavby, je označena za dominantní.

2.2.3 Vyhodnocení celkové dominance

Spočítá se, kolikrát byla každá složka u jednotlivých staveb dominantní.

Pokud má některá složka nad 50 % podílu ve většině staveb, je potvrzena jako dominantní.

2.2.4 Výsledky

Sloupcový graf ukáže počet staveb, kde byla každá složka dominantní.

3 ZÁVĚR

Analytickou metodou je možné zjistit jednotlivé rozřazení staveb, zjištění shodných opakujících se závislostí a vztahů. Dle množství a podrobností pokládaných otázek a jejich postupné hierarchie je

možné provést přesnou klasifikaci těchto položek. Je možné vydefinovat vztahy staveb například podobnosti orientace, opakující se typologické parametry, až po konkrétní nově objevené prvky a rysy.

Z hodnocení staveb metodou proporce je možné určit jaký umělecky směřující princip je pro dané zkoumané stavby významnější.

Z hodnocení staveb metodou dominance je možné určit, která část umělecké složky díla pro daný zkoumaný okruh staveb převládá – jedná se v určitém slova smyslu o charakteristický směr určující danou dobu a dané zkoumané stavby.

Popsané metody je možné univerzálně využít pro hodnocení architektonických děl na dostatečně velkém reprezentativním vzorku staveb daného typologického okruhu, a podmínek urbanistických souvislostí.

4 SEZNAM LITERATURY

[1] SALINGAROS, Nikos A, HORÁČEK, Martin, ed. *Sjednocená teorie architektury: forma, jazyk, komplexita*. Brno, 2017. ISBN 978-80-214-5345-6.

[2] SIMITCH, Andrea, Val K. WARKE, Iñiqui CARNICERO, et al. *Jazyk architektury: 26 principů, které by měl každý architekt znát*. Přeložil Andrea POLÁČKOVÁ. V Praze: Slovart, 2015. ISBN 978-80-7529-034-2.

[3] PETIT, Emmanuel. 2018. *Ironie, aneb, Sebekritická neprůhlednost postmoderní architektury*. V Řevnicích: Arbor vitae. Texty o architektuře. ISBN 978-80-7467-143-2.

[4] *Česká a slovenská architektura 1971-2011*. ISBN 987-80-87108-28-4

[5] MEISS, Pierre von, Pierre von MEISS a Pierre von MEISS. 2018. *Od formy k místu: úvod do studia architektury ; + O tektonice : úvod do studia architektury*. Ve Zlíně: Archa. a Architektura. ISBN 978-80-87545-61-4.

[6] ŘEZANKOVÁ, Hana; HÚSEK, Dušan a SNÁŠEL, Václav. *Shluková analýza dat*. 2., rozš. vyd. Praha: Professional Publishing, 2009. ISBN 978-80-86946-81-8